

کیمسان

گریه بر مصائب اهل‌بیت(ع) و مخصوصاً امام حسین(ع) از جمله توقیفات بزرگی است که آثار مهمی در خودسازی و طهارت نفس دارد. با این وجود بهره افراد، از این فرصت مغتنم، متفاوت است به طوری که برخی با شنیدن اندکی از مصائب اهل‌بیت(ع) متقلب می‌شوند؛ اما برخی دیگر حتی در روضه‌های به اصطلاح مکشوف نیز به سختی توفیق اشک پیدا می‌کنند. اینکه چسرا این تفاوت وجود دارد و چه باید کرد، نیازمند شناخت عوامل و موانعی است که در اشک ریختن خدات دارند.

چرایی عزاداری و گریه بر اهل‌بیت(ع)

گریه بر اهل‌بیت(ع) و مخصوصاً بر امام حسین(ع) از توقیفات بزرگ و از مصادیق توسل به حضرات معصومین است بر پایی اخلاق و تهذیب نفس و در نتیجه قسرت به خداوند متعال نقش بسزایی دارد. علاوه بر جنبه شخصی، برگزاری جلسات عزای اهل‌بیت(ع) از جهت بهره‌گیری از عبرت‌های نهفته در ماجرای شهادت معصومان و ایجاد حساسیت نسبت به آسیب‌های اجتماعی و همین‌طور اهتمام نسبت به اصلاح امور فرد و اجتماع و نیز گسترش ارزش‌های اسلامی و انسانی، نقش مهمی دارد. با این وجود باید توجه شود که اقامه عزرا، ارزش ذاتی ندارد بلکه ارزش غیری^(۱) داشته و وسیله‌ای است برای رسیدن به هدف یا اهداف دیگر. در نتیجه شرکت در این مجالس و ریختن اشک، تنها در صورتی ارزشمند است که فرد را در تحقق اهداف مطلوب و مخصوصاً هدف نهایی و غایی یعنی قرب به خداوند متعال یاری رسانند و الا صرف اشک ریختن و سینه زدن در حالی که زمینه‌ساز سعادت فرد و اجتماع نشود ارزش چندانی ندارد. از آنچه گفته شد نتایج قابل‌توجهی به دست می‌آید ازجمله اینکه:

هرچند اشک ریختن، ازجمله توقیفات و از بهترین آداب عزاداری است که مورد توصیه و اهتمام معصومان(ع) بوده است.^(۲)

و آثار فراوانی از جمله آموزش گناهان و وعده به بهشت برای آن ذکر شده است^(۳)؛ اما فلسفه عزاداری برای اهل‌بیت در وجود این ادب خلاصه نمی‌شود. اشک در عین حال که جایگاه بسیار مهمی در میان آداب عزاداری دارد، نه تمام عزرا است و نه ارزش ذاتی دارد و بلکه وسیله‌ای است برای تحقق اهداف دیگر. از همین جهت ممکن است فردی در مجلس عزای اهل‌بیت اشک نریزد؛ اما بتواند با انجام سایر آداب عزاداری، زمینه قرب به خداوند متعال را برای خود و نیز اصلاح و سعادت را برای اجتماع فراهم آورد و موجب گسترش ارزش‌های اسلامی شود.

یکی دیگر از نتایج این بحث آن است که چون هدفی ورای اشک ریختن وجود دارد، نمی‌توان از هر وسیله‌ای برای به گریه درآوردن خود و دیگران استفاده کرد.

موانع اشک ریختن

اینکه چسرا برخی افراد درعین حال که مصائب معصومان(ع) را می‌شنوند متقلب نمی‌شوند، علل مختلفی دارد که شناخت آنها و تلاش برای رفع آنها می‌تواند مشکل این افراد را حل کند. در ادامه به برخی از موانع توفیق اشک ریختن اشاره می‌شود:

۱. شقاوت قلب: یکی از عواملی که توفیق اشک را از انسان می‌گیرد، شقاوت دل و قلب است. پیامبر اکرم(صلی‌الله علیه وآله) در روایتی خشکی چشم را از نشانه‌های شقاوت دانسته است: «مِنْ غَلَامَاتِ الشَّقَاءِ جُمُودُ الْعَيْنِ؛ از نشانه‌های شقاوت خشکی چشم است»^(۴) شقاوت قلب، عنوانی کلی است که خود معلول علل دیگری است. برخی از عواملی که موجب شقاوت قلب می‌شود ازاین قرار است:

(الف) آرزوهای دنیوی: خداوند به حضرت موسی(ع) می‌فرماید: «رُزِيتَ را در دنیا طولانی مکن تا قلبت با قساوت نشود. کسی که قساوت قلب دارد، از من دور است»^(۵).

(ب) گناه و اصرار بر آن: امیرالمؤمنین علی(ع) فرمود: «مَا جَفَّتِ الدَّمُوعُ إِلَّا لِقْسُوَةِ الْقُلُوبِ وَ مَا قَسَتْ الْقُلُوبُ إِلَّا لِكُتُوبِ النَّوْثِ؛ اشک‌ها خشک نمی‌شوند مگر به سبب سختی دل‌ها و دل‌ها سخت و سنگین نمی‌شوند مگر به سبب فزونی گناه»^(۶)

(ج) بگویمگو و جدل: پیامبر اکرم(ص) فرمود: «چهار چیز قلب را می‌میراند… و سوم بگویمگو کردن با حق»^(۷) امیرالمؤمنین علی(ع) نیز فرمود: «جدل و بگویمگو باعث مرضی شدن قلوب برادران و روییدن نفاق میان آن‌ها می‌شود»^(۸)

(د) فراموشی یاد خدا: امام صادق(ع) فرمود: «خداوند متعال به موسی(ع) وحی فرستاد که ای

موسی، از فزونی اموال خوشحال مباش و یاد مرا در هیچ حال ترک مکن، چراکه فزونی مال غالباً موجب فراموش کردن گناهان است و ترک یاد من قلب را سخت می‌کند.»^(۹)
۵. پرخوری: رسول اکرم صلی‌الله علیه وآله وسلم می‌فرماید: «دل‌های خود را با زیاد خوردن غذا و نوشیدنی‌ها نمی‌رانید؛ چراکه قلب آدمی نیز مانند زمین کشاورزی است، اگر زیاد آب بخورد، خواهد مرد.»^(۱۰)
و) زیاد خندیدن: امام علی(ع) فرمود: «من کثر ضحکه مات قلبه؛ کسی که خندیدنش زیاد شود، قلبش می‌میرد.»^(۱۱)

(ز) زیاد حرف زدن: پیامبر اکرم صلی‌الله علیه وآله وسلم فرمود: «لَا تَكْثِرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْكَلَامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ قَسُوُ الْقَلْبِ؛إِنْ أَبْعَدَ النَّاسَ مِنْ اللَّهِ الْقَلْبُ الْقَاسِي؛ زیاد صحبت نکنید، مگر هنگام یاد خدا، چراکه زیاد سخن گفتن، در دل انسان قساوت ایجاد می‌کند و دورترین مردم از خدا کسی است که قلب او قساوت داشته باشد.»^(۱۲)

ح.گوش دادن به موسیقی حرام: در روایتی آمده است: «سه چیز است که باعث قساوت قلب می‌شود: گوش دادن به موسیقی حرام؛ در روایتی آمده است که این سه چیز است که باعث قساوت قلب می‌شود»^(۱۳).

مرتبه و نیز مرتبه‌خوان می‌تواند در این مهم مؤثر باشد.

۴. عدم شناخت امام و معرفت به مقام او: شاید بتوان ادعا کرد یکی از عوامل مهم در عدم توفیق اشک، عدم معرفت کافی به شخصیت امام، مقام امامت و مصائب او است.

عوامل ایجاد یا کثرت اشک

برخی عوامل در زمینه‌سازی برای ایجاد یا کثرت اشک مؤثر است که در ادامه به مواردی از آنها اشاره می‌شود:

۱. افزایش محبت و معرفت به امام و شناخت مصائب او: یکی از عوامل مهمی که در توفیق اشک ریختن در مصائب اهل‌بیت(ع) دخالت دارد، عمق بخشیدن به شناخت و معرفت نسبت به امام، مقام امام و مصائب او و نیز تلاش برای شدت بخشیدن به محبت نسبت به امام است.

برخی محققان گفته‌اند گریه، حالتی است که از برخورد انسان با یک سلسله واقعیت‌ها پدید می‌آید و ریشه در سوز دل و شکستن قلب یا شادی روزافزون دارد؛^(۱۴) بنابراین هرچه شناخت و معرفت فرد از مقام

معارف

MaarefKayhan@Kayhan.ir

اشک ریختن بر مصائب اهل‌بیت از برترین اعمال نیک است که مانند سایر ارزش‌های اخلاقی وسیله‌ای برای یافتن به سعادت و کمال حقیقی است. عدم توفیق در این مهم، معلول علل مختلفی است که باید رفع شوند ازجمله شرایط نامناسب محیطی، شرایط نامناسب جسمی و روانی، قساوت قلب و عدم معرفت عمیق به امام و مصائب او. برخی عوامل زمینه‌ساز نیز در کسب این توفیق مؤثر است مانند اجتناب از گناه و معصیت، تلاش برای رقت قلب، افزایش محبت و معرفت به امام و مصائب او و رعایت ادب حضور در مجلس عزا.

عوامل مختلفی در ایجاد رقت قلب دخالت دارد که برخی از آنها جنبه سلبی دارد و در قسمت عوامل شقاوت قلب گذشت، علاوه بر آنها برخی امور دیگر نیز جهت رقت قلب در روایات توصیه شده است ازجمله:

(الف) خوردن عدس و انجیر: امام صادق(ع) در پاسخ به فردی که از قساوت قلب شکایت کرد، توصیه کرد که عدس مصرف کند.^(۱۵)

■ روح‌الله شهرباری پی‌نوشت‌ها:

همچنین در روایتی، پیامبر اکرم(ص) فرموده است: «هرکس دوست دارد قلبش رقت پیدا کند انجیر بخورد.»^(۱۶) (البته هرکسی باید شرایط جسمی و مزاجش را در استفاده کمی و کیفی از غذاها در نظر بگیرد)

(ب) ذکر و یاد خدا: امام باقر(ع) فرمود: «با زیاد ذکر گفتن در خلوت، اسباب نرمی دلت را فراهم کن.»^(۱۷) **(ج) استغفار:** امام صادق(ع) فرمود: «دل‌ها مانند مس، زنگار می‌گیرند؛ پس با استغفار کردن، زنگار دل‌ها را برطرف کنید.»^(۱۸)

(د) همنشینی با اولیا و علما: امام علی(ع) فرمود: «لَقَدْ أَهَلَ الْمُتَعَرِّفُ وَ عَمَارَةُ الْقُلُوبِ مُسْتَفَادُ الْحِكْمَةِ؛ ملاقات با اهل معرفت، آبادکننده دل‌ها و جایگاه به دست آوردن حکمت است.»^(۱۹)

(ه) همنشینی با فقرا و دست کشیدن بر سر اینام: پیامبر اکرم به مردی که از قساوت قلب خود نزد حضرت شکایت کرده بود، فرمود: «هرگاه خواستی قلبت نرم شود؛ به فقرا طعم‌ا بده و بر سر بچه یتیم دست بکش.»^(۲۰)

۴. استفاده از حالت اقبال دل: ازاحاظ روحی انسان شرایط و حالات مختلفی دارد. ممکن است در برخی حالات میل به اشک نداشته باشد و در برخی مواقع نیز میل به اشک وجود داشته باشد.

در روایتی انصاری‌المؤمنین علی(ع) درباره دگرگونی قلب فرموده است: «دل گاهی میل دارد و گاهی میل ندارد، پس هرگاه حال خوشی داشتید، نافله را بخوانید و هرگاه می‌بینید میل ندارید، به واجبات اکتفا کنید.»^(۲۱)

این روایت نشان می‌دهد که در انجام امور مستحبی، باید ملاحظه حالت دل بشود و چیزی بر قلب تحمیل نرگردد. در بیان دیگری علت این امر را این‌گونه بیان فرموده‌ اند: «إِنَّ الْقَلْبَ إِذَا أَكْرَهَ عَمَلًا، دَلَّ اِکْرَ مَوْرِدِ اجْبَارٍ قَرَارَ گِیرِد، نَابِینَا می‌شود.»^(۲۲)

بهره‌گیری از زمانی که قلب اقبال دارد، فرصت مغتنمی است که در توفیق اشک ریختن مؤثر است. **۵. رعایت ادب حضور در مجلس عزا:** علاوه‌بر آنچه تاکنون گفته شد رعایت آداب شرکت در مجالس عزای اهل‌بیت(ع) می‌تواند بر توفیق اشک ریختن اثر مثبت داشته باشد. از جمله این آداب عبارت‌اند از:

رعایت حال دیگران و پرهیز از هرگونه آزار و اذیت، گرفتن حالت حزن و اندوه، پرهیز از شوخی، رعایت قوانین و مقررات جلسه، پوشیدن لباس مناسب، وارد شدن با وضو در مجلس عزا و درخواست توفیق اشک و گریه از خداوند متعال.

در تعلیمات اسلامی، مسئله رضایت به کارهای نیکوکاران و بدکاران از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ در روایات نیز با صراحت آمده که هرکس به کار دیگری رضایت دهد در سلک و گروه او قرار خواهد گرفت. منتها مجرمان، دو گناه دارند و راضیان به اعمال آنها یک گناه، راضیان به اعمال نیک نیز یک ثواب دارند و عاملان، دو ثواب.

گفتند خدا فقیر است [در عصر پیامبر اسلام] با یهودیانی که انبیاء را کشتند پانصد سال فاصله بود و با این حال خدای تعالی در این آیات پیغمبر کشی را به همین یهودیان عصر پیامبر نسبت داده و این بدان جهت است که یهودیان صاحب آن سخن، به عمل زشت اجدادشان که پیغمبران را می‌کشتند راضی بودند»؛ به این ترتیب، میان این دو دسته از آیات هیچ تعارضی وجود ندارد.

منابع برای مطالعه بیشتر:

– تحف العقول ابن شعبه حرانی، ص ۴۵۶.

– پیام امیرالمؤمنین(ع)، مکرم شیرازی، ناصر، ج ۱۲، ص ۲۷۶.

پی‌نوشت‌ها:

۱. مندر، آیه ۲۸. بقره، آیه ۱۲۴؛ انعام، آیه ۱۶۴. ۲. بقره، آیه ۸۷ و ۸۷؛ آل‌عمران، آیات ۱۸۱ و ۱۸۲. ۳. سیدابوالقاسم، اجود مؤاخذه قرار نمی‌گیرند، امسا در بعضی آیات، قتل انبیاء توسط گذشتگان یهود، به یهودیان معاصر پیامبر اسلام نسبت داده می‌شود.

این نوع بیان، تخصیص نام دارد که به معنای اخراج افراد خاص از شمول حکم عام می‌باشد.

علت این تخصیص نیز آن است که در تعلیمات اسلامی، مسئله رضایت به کارهای نیکوکاران و بدکاران از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ در روایات نیز با صراحت آمده که هرکس به کار دیگری رضایت دهد در سلک و گروه او قرار خواهد گرفت، منتها مجرمان، دو گناه دارند و راضیان به اعمال آنها یک گناه، راضیان به اعمال نیک نیز یک ثواب دارند و عاملان دو ثواب، و در تفسیر آیه ۱۸۳ آل‌عمران از امام صادق(ع) روایت است که فرمود: «بین یهودیانی که

با توجه به آیات قرآن هر انسانی باید پاسخگوی اعمال خویش باشد و انسان‌ها به سبب گناهان دیگران مورد مؤاخذه قرار نمی‌گیرند، امسا در بعضی آیات، قتل انبیاء توسط گذشتگان یهود، به یهودیان معاصر پیامبر اسلام نسبت داده می‌شود.

این نوع بیان، تخصیص نام دارد که به معنای اخراج افراد خاص از شمول حکم عام می‌باشد.

علت این تخصیص نیز آن است که در تعلیمات اسلامی، مسئله رضایت به کارهای نیکوکاران و بدکاران از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ در روایات نیز با صراحت آمده که هرکس به کار دیگری رضایت دهد در سلک و گروه او قرار خواهد گرفت، منتها مجرمان، دو گناه دارند و راضیان به اعمال آنها یک گناه، راضیان به اعمال نیک نیز یک ثواب دارند و عاملان دو ثواب، و در تفسیر آیه ۱۸۳ آل‌عمران از امام صادق(ع) روایت است که فرمود: «بین یهودیانی که

صفحه ۷
سه‌شنبه ۷ مرداد ۱۴۰۴
۴ صفر ۱۴۴۷ – شماره ۲۳۹۱۷

چراغ راه

عاقل‌ترین مردم

قال الامام علی(ع): «فاضل الناس عقلا احسنهم تقدیراً لمعاشه و اشدهم اهتماماً یاصلاح معاده».
امام علی(ع) فرمود: عاقل‌ترین مردم کسی است که بهتر بتواند امور زندگی‌اش را تدبیر و برنامه‌ریزی کند، و برای اصلاح آخرتش بیشتر همت نماید.^(۱)

۱- غررالحکم، ج ۳۳۴۰

حکایت خواب

متکبرها به بهشت نمی‌روند!

امام علی(ع) فرمود: «خداوند مخلوقات خود را با اموری که به حقیقت آن آگاهی ندارند آزمایش می‌کند، تا بد و خوب از هم مشخص شوند و تکبر و خودپسندی را از آنها دور کند، و خودبزرگبینی را از آنان دور کند. پس از آنچه خداوند نسبت به ابلیس انجام داد عبرت بگیرید، زیرا خداوند اعمال فراوان و کوشش‌های مداوم او را با تکبر از بین برد، او شش هزار سال عبادت کرد که مشخص نمی‌باشد از سال‌های دنیا یا آخرت است، ولی با ساعتی تکبر همه را نابود کرد. چگونه ممکن است پس از ابلیس فرد دیگری همان اشتباه را تکرار کند و سالم بماند؟»^(۲)

نهج‌البلاغه- خطبه ۱۹۲

پرسش و پاسخ

التزام عملی به ارزش‌ها و آثار سازنده آن (۳)

پرسش:

از منظر آموزه‌های وحیانی اسلام، جامعه و کسانی که به ارزش‌های متعالی الهی التزام عملی پیدا می‌کنند و در سلوک و رفتار فردی و اجتماعی خود متجلی می‌سازند، چه پیامدا و آثار سازنده و مثبتی پیدا خواهند کرد؟

پاسخ:

در دو بخش قبلی پاسخ به این سؤال به مباحثی همچون: هدف‌های غایی شامل هفت هدف و آثار و نتایج التزام به ارزش‌ها شامل: خروج از ظلمت و کسب تقوا و یازده مورد دیگر از آثار سازنده التزام به ارزش‌ها پرداختیم؛ اینک در بخش پایانی دنباله مطلب را پی می‌گیریم.

۱۴- نزول فرشتگان و بشارت به نعمت‌ها

«در حقیقت کسانی که گفتند: پروردگار ما خدا است، سپس ایستادگی کردند، فرشتگان بر آنان فرود می‌آیند (و می‌گویند): تترسید، و غمگین نباشید، و به بهشتی که وعده داده شده بودید، شاد باشید.»(فصلت- ۳)

۱۵- مشمول استغفار فرشتگان شدن و مغفرت و پاداش ویژه

«و برای کسانی که ایمان آورده‌اند، طلب آمرزش می‌کنند: پروردگار را رحمت و دانش تو بر هر چیز احاطه دارد، کسانی را که توبه کرده و راه تو را دنبال کرده‌اند ببخش و آنها را از عذاب آتش نگاه دار.»(غافر- ۷)
«مگر کسانی که شکیبایی ورزیده و کارهای شایسته کرده‌اند، که برای آنان آمرزش و پاداشی بزرگ خواهد بود.»(هود- ۱۱)

۱۶- صفو گناهان و لغزش‌ها

«و از بدی‌هایشان درخواهیم گذشت، در مورد اصحاب بهشت، همان وعده صادقی که به آنان وعده داده شده است.»(احقاف- ۱۶)

۱۷- یعنی از عذاب الهی

«و تا آنان طلب آمرزش می‌کنند، عذاب خداوند کشنده ایشان نخواهد بود.»(انفال- ۲۳)
«مگر کسانی که شکیبایی ورزیده و کارهای شایسته کرده‌اند، که برای آنان آمرزش و پاداشی بزرگ خواهد بود.»(هود- ۱۱)

۱۸- بر خوررداری از فرجام نیک

«پس شکیبیا باش که فرجام نیک از آن تقوایپیشگان است»

(هود- ۴۹)

۱۹- راه‌یابی به بهشت جاودان

«و هر کس به خدا ایمان بیاورد و کار شایسته انجام دهد، او را در باغ‌هایی که از زیر (درختان) آن جویبارهایی روان است، درمی‌آورد، جاودانه می‌مانند. قطعاً خداوند روزی را برای او نیکو گردانیده است»

جمع‌بندی

غایت‌های مطرح شده در قرآن شامل: جلب رضای الهی، جلب مغفرت و رحمت الهی و رسیدن به سعادت و فوز عظیم در پرتو ارزش‌هایی حاصل می‌شود که مؤمنان به این ارزش‌ها، التزام عملی داشته باشند، در این صورت است که آثار سازنده و اجایی پایبندی به ارزش‌ها در ساحت فردی و اجتماعی انسان‌ها به بروز و ظهور می‌رسد. تردیدی نیست که عمل مؤمنانه به ارزش‌ها در مقیاس فردی و اجرایی شدن آنها در سطح جامعه، و بروز و ظهور آنها، به تمهید و آماده‌سازی مقدمات، ایجاد زمینه‌های شناختی، احساسی عاطفی و رفتاری، رفع موانع موجود و محتمل، و تدبیرساز و کارهای تسهیلی و ترغیبی و مشوق‌های محیطی نیاز دارد.

بنابراین با عنایت به همه این مؤلفه‌ها، التزام عملی به رعایت ارزش‌ها با سرپیچی، مخالفت و نمرد از آنها آثار حقیقی متناسب را به دنبال دارد، و این انتخاب انسان‌ها است که در نهایت سرنوشت افراد و جوامع انسانی را تعیین می‌کند.

سلوک عارفانه

لزوم رعایت اعتدال

و پرهیز از افراط و تفریط

جمله‌ای در حدیث (صالح‌امام صادق(ع)) وارد شده است که «آن لفا نی که خلف عدولا ینفون تحریف الغالبین و انتحال المبطلین» (بصارالدرجات، ج ۱، ص ۱۰) در هر نسلی طبقه معتدلی وجود دارد که از طرفی جلو افراطکاری غلوکنندگان را می‌گیرد، تحریفاتی را که از ناحیه غلوکنندگان پیدا می‌شود نفی می‌کنند، و از طرف دیگر نسبت‌هایی را که مردم مبطل و مخالف ایجاد می‌کنند نفی می‌کنند، به عبارت دیگر هم جلو ضرر دوستان را می‌گیرد و هم جلو ضرر دشمنان را. ضرر تنها از ناحیه دشمن نمی‌رسد، گاهی از ناحیه دوست ضربه‌هایی می‌رسد که خطرش از ضرری که از ناحیه دشمن می‌رسد، بیشتر و بالاتر است»^(۱).

۱- اسلام و نیازهای زمان، شهید مرتضی مطهری(ره)، ج ۱، ص ۵۵

صفحه معارف روزهای: شنبه، یک‌شنبه سه‌شنبه و پنج‌شنبه منتشر می‌شود

تلفن‌های مستقیم: ۳۳۹۴۱۹۹۱ – ۳۵۲۰۲۲۲۱
Maarefkayhan@Kayhan.ir